

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Ordföljd i andraspråksinlärares svenska

Anna Bjerkstig

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk, SSA133
Vårterminen 2012
Handledare: Roger Källström

Jag vill tacka min handledare
Roger Källström
för god vägledning och värdefulla kommentarer
under arbetet med denna uppsats.

Sammandrag

Detta arbete handlar om några av de ordföljdsstrukturer i svenskan som många andraspråksinlärare har svårigheter att tillägna sig. Syftet med min uppsats är att ta reda på hur mina informanter hanterar ordföljden mellan subjekt och finit verb i huvudsatser och bisatser. Jag vill också ta reda på hur informanternas förmåga att korrekt placera satsadverbet *inte* i huvudsatser och bisatser utvecklas över tid. Till sist intresserar jag mig för vilka svårigheter som kan möta informanterna då de ska hantera ordföljden mellan olika satsled i slutfältet.

Skrivet material från tre andraspråksinlärare har analyserats. Texterna har producerats under en preparandutbildning i svenska. Resultaten visar att inversion i huvudsatser som inleds med icke-subjekt är ett språkligt fenomen i svenskan som informanterna i min undersökning behöver lång tid på sig för att tillägna sig. Reglerna för placering av *inte* i huvudsatser och bisatser är också språkliga drag som inlärarna i denna undersökning visar sig ha svårigheter att bemästra, även om andelen konstruktioner enligt målspråksnormen ökar under den tid informanterna deltar i kursen. Vissa problem orsakas även av de regler som styr ordningen för olika satsled i satsens slutfält, även om ordföljdsfel av denna typ endast återfinns hos en av informanterna.

Med utgångspunkt i exempel hämtade ur texterna diskuterar jag några möjliga orsaker till mina informanters icke målspråksenliga konstruktioner, och jag jämför mina resultat med resultat från tidigare forskning. Resultaten i mitt arbete har också gett uppslag till didaktiska tankar och kommentarer.

Nyckelord: huvudsatsordföljd, bisatsordföljd, placering av *inte*, ordföljd i satsens slutfält

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och forskningsfrågor	1
3	Material och metod	2
4	Teoretisk bakgrund och tidigare forskning	3
4.1	Allmänt om ordföljden i huvudsatser	3
4.2	Satsbaser i huvudsatser	3
4.3	Samordnande konjunktioner	4
4.4	<i>Så</i> i olika funktioner	4
4.5	<i>Kanske</i> som satsbas	5
4.6	Forskning om huvudsatsordföljd i inlärarespråk	5
4.7	Allmänt om ordföljd i bisatser	6
4.8	Bisatstyper	6
4.8.1	Attributiva bisatser	6
4.8.2	Nominala bisatser	7
4.8.3	Adverbiella bisatser	7
4.9	Placering av <i>inte</i> i huvudsatser	8
4.10	Placering av <i>inte</i> i bisatser	8
4.11	BIFF-regeln	8
4.12	Undantag från BIFF-regeln	8
4.13	Kontexter som gynnar målspråksstrukturen	9
4.14	Inlärningsgången för placering av <i>inte</i>	9
4.15	Lexikaliserade fraser och placeringen av <i>inte</i>	10
4.16	Ordföljd i satsens slutfält	10
5	Resultat	11
5.1	Ordföljden i huvudsatser med spetsställt icke-subjekt	11
5.2	Ordföljden i huvudsatser med spetsställd bisats	13
5.3	Inversion efter olika typer av subjekt	14
5.4	Verb som gynnar inversion	15
5.5	Ordföljd efter samordnande konjunktioner	15
5.6	Ordföljd i bisatser	16
5.7	Placering av <i>inte</i> i huvudsatser och bisatser, progression mot målspråksstrukturen	17
5.8	Placering av <i>inte</i> i huvudverbskontext och i hjälpverbskontext	18
5.9	Inbördes ordning mellan olika satsled i slutfältet	19
6	Diskussion	19
	Litteraturförteckning	

Inledning

Svenskan har vissa ordföljdmönster som för flertalet andraspråksinlärare visat sig vara problematiska, och dessa strukturer är ofta orsaken till många icke målspråksenliga konstruktioner då inlärarna är i färd med att tillägna sig svenska.

Ordföljden i sådana huvudsatser som inleds med andra satsled än subjekt är ett av flera exempel på syntaktiska fenomen som upplevs som svåra för flertalet andraspråksinlärare. En annan återkommande fråga hos många inlärare är hur satsnegationen *inte* ska placeras i huvudsatser och bisatser. Ett tredje bekymmer för många inlärare är ordföljden i bisatser; vilka grammatiska regler följer den? Bland de forskare som tidigare har undersökt dessa språkliga fenomen kan nämnas Hyltenstam (1978), Bolander (1987 och 1988) och Ganuza (2008).

Ytterligare syntaktiska svårigheter uppträder för inlärare då de ska hantera ordföljden i satsens slutfält: hur ska den inbördes ordningen se ut mellan olika typer av objekt, egentligt subjekt, bundna adverbial och fria adverbial och andra typer av satsled?

Även om andraspråksinläraren kanske inte alltid formulerar ovan nämnda frågor på detta sätt, visar de konkreta exemplen på felaktiga konstruktioner att det är dessa typer av språkliga problem inläraren brottas med.

I detta arbete har jag undersökt hur inlärningsgångarna ser ut hos tre vuxna andraspråksinlärare när det gäller de språkliga fenomen som beskrevs ovan. Jag har strävat efter att åstadkomma en beskrivning av deras hantering av de syntaktiska strukturer som problematiseras i föregående stycke genom att bearbeta en del av informanternas skrivna produktion. För att tydliggöra inlärningsprocesserna har jag i ett antal tabeller redovisat resultaten, som jag sedan har beskrivit och analyserat.

2. Syfte och forskningsfrågor

Inversion efter icke-subjekt i huvudsatser är ett språkligt fenomen som ofta tar lång tid för andraspråksinlärare att tillägna sig och automatisera. Bland andra Hyltenstam (1978) och Bolander (1988) har studerat detta. Även placering av satsnegationen *inte* i huvudsatser och bisatser är en välkänd svårighet för andraspråksinlärare, och detta har studerats av bland andra Bolander (1987 och 1988). I mitt arbete har jag studerat ovan nämnda språkliga strukturer, och jag intresserar mig även för hur andraspråksinlärare hanterar ordföljden i satsens slutfält, då jag i min andraspråksundervisning emellanåt noterar att andraspråksinlärare producerar konstruktioner som inte överensstämmer med målspråksnormen. Syftet med detta arbete är att undersöka hur tre andraspråks-

inlärare över tid lär sig behärska svensk ordföljd utifrån ovan nämnda aspekter.

I min undersökning har jag utgått från följande frågor:

1. Hur utvecklas över tid informanternas förmåga att hantera ordföljden mellan subjekt och finit verb i huvudsatser och bisatser?
2. Hur utvecklas över tid informanternas förmåga att korrekt placera satsadverbet *inte* i huvudsatser och bisatser?
3. Finns det några svårigheter, och i så fall vilka, då informanterna ska göra en korrekt inbördes placering av olika slags led i slutfältet?

3. Material och metod

I denna undersökning har jag studerat 41 texter skrivna av tre informanter i 20-årsåldern. Informant 1 har engelska, informant 2 grekiska och informant 3 ungerska som modersmål. De hade alla avslutat en utbildning motsvarande studentexamen i hemlandet, när de kom till Sverige. När informanterna skrev sina texter var de gäststudenter i Sverige. Innan de påbörjade studierna i sina ämnen deltog de under ett läsår i en preparandutbildning i svenska, vilken skulle leda fram till en kunskapsnivå motsvarande den som en person har då hon har avslutat svensk gymnasieutbildning. Kursen avslutades med det så kallade Rikstestet, vars resultat skulle utvisa om deltagarna hade uppnått kursmålen. Utan godkänt Rikstest fick de inte påbörja sin utbildning.

Denna undersökning är en longitudinell studie; jag har undersökt texter från olika delar av den kurs informanterna under ett antal månader deltog i. De första texterna är hämtade från nybörjarnivån, och sedan har jag sedan undersökt mellan 11 och 15 texter från varje informant. Den sista texten från informanterna är den text de skrev på Rikstestet.

Undersökningen kan sägas vara både kvantitativ och kvalitativ. Jag har i tabellform gjort sammanställningar över alla förekomster jag funnit av vissa bestämda ordföljdsfenomen och studerat deras frekvens. Jag har också beskrivit intressanta drag i enskilda informanternas texter.

Jag har undersökt de 41 texterna genom att titta på satsernas art och beskaffenhet beträffande vissa aspekter av ordföljden, och utifrån de fynd jag gjort har jag sammanställt tabeller, som jag sedan har analyserat. Dessa analyser utgår från tidigare forskning, och jag har jämfört mina iakttagelser med dem som några tidigare forskare har beskrivit i sina respektive undersökningar.

I min framställning har jag kallat informanterna 1, 2 och 3. Texterna jag har undersökt är numrerade i kronologisk ordning från 1–11 hos informant 1, 1–15 hos informant 2 och 1–15 hos informant 3. När jag refererar till en viss informants text skriver jag först informantens nummer, och sedan textens nummer. Text 10 från informant 2 benämns således 2:10, text 9 från informant 1 benämns 1:9, och så vidare.

4 Teoretisk bakgrund och tidigare forskning

I detta avsnitt tar jag upp teori och forskningsbakgrund till de ordföljdsstrukturer jag har valt att undersöka. Avsnitt 4.1 – 4.3 beskriver teori kring huvudsatsordföljd i svenskan, och avsnitt 4.4 – 4.6 innehåller en sammanfattande forskningsbakgrund om vissa aspekter av huvudsatsordföljd. Avsnitt 4.7 och 4.8 innehåller teori kring bisatstyper och bisatsordföljd i svenskan. Avsnitt 4.9 – 4.11 behandlar teori kring placering av satsnegationen *inte* i svenskans huvudsatser och bisatser. Avsnitten 4.12 – 4.15 innehåller forskningsbakgrund vad gäller placeringen av *inte* i olika typer satser. Avsnitt 4.16 slutligen innehåller en schematisk översikt över ordföljden i satsens slutfält.

4.1 Allmänt om ordföljden i huvudsatser

SAS (=Svenska Akademiens Språklära) ger följande allmänna beskrivning av huvudsatser: ”I påstående huvudsatser kan subjektet (S) stå före eller efter det finita verbet (V). Det kallas rak respektive omvänd ordföljd” (SAS:290). Omvänd ordföljd kallas också inversion. En annan benämning på rak ordföljd är SV-ordföljd, medan omvänd ordföljd även kallas VS-ordföljd. Ordföljd med inledande icke-subjekt benämns XVS-ordföljd. Följande exempel belyser de nämnda ordföljdstyperna:

- (1) De åkte hemifrån när... (rak ordföljd)
S V
- (2) Läxorna gör de om... (omvänd ordföljd)
X (här objekt) V S
- (3) Om en vecka kommer hon (omvänd ordföljd)
X (här adverbial) V S

4.2 Satsbaser i huvudsatser

I huvudsatser kan det inledandet ledet, eller satsbasen, väljas ganska fritt. Vanligen är det subjekt eller adverbial som utgör satsbas, men även andra typer av satsbaser förekommer, bl.a. objekt och satsadverbial. Även bisatser kan utgöra satsbas i huvudsatser. Satsbasen kallas även fundament i en huvudsats. Att placera ett satsled initialt i en sats kallas med ett annat uttryck för att spetsställa satsledet. Efter satsbasen följer det finita verbet och sedan resten av satsen.

Att det finita verbet står på andra plats i en påstående huvudsats kallas V2-regeln. Om subjektet är fundament har det sin plats efter det finita verbet. Dessa satsled bildar tillsammans satsens mittfält. Det infinita verbet inleder satsens slutfält. Efter det finita verbet kommer ett eventuellt partikeladverbial, så objekt, predikativ, egentligt subjekt eller objektsliknande adverbial. Slutligen kommer de övriga adverbialen (tid, sätt, rum...)” (SAS:291).

Jørgensen (1978) fann att hos modersmålstalare är drygt 60% av satsbaserna subjekt, och andelen icke-subjekt knappt 40%:

Av satsdelarna i fundamentfältet är i intervjumaterialet 61,9% subjekt (inklusive formellt subjekt), 14,0% objekt och 18,5% innehållsadverbial (...). Några signifikanta skillnader mellan olika grupper i detta material föreligger inte med avseende på dessa satsdelars andel av satsdelarna i fundamentfältet. (Jørgensen 1978:101-102)

4.3 Samordnande konjunktioner

Samordnande konjunktioner som till exempel *och*, *men*, *eller*, *för* och *så*, används bland annat för att sammanlänka huvudsatser. Samordnande konjunktioner ingår inte i satser och påverkar inte deras ordföljd. Nedan följer några exempel som belyser detta:

- (4) Du lagar mat *och* jag diskar.
S V S V
- (5) Jag vill gå dit *men* jag får inte.
S V S V
- (6) Hon var glad *för* hon hade hittat sina nycklar.
S V S V
- (7) De hade missat bussen *så* de fick promenera hem.
S V S V

Den samordnande konjunktionen *så* ska inte förväxlas med subjunktionen *så* (*att*), som inleder bisatser:

- (8) Bullret stör mig *så* (*så att*) jag inte kan koncentrera mig.
S V S V

4.4 Så i olika funktioner

Ordet *så* förekommer i ett antal olika kontexter och med olika syntaktisk funktion.

Så kan vara såväl konjunktion (inleder huvudsats) som subjunktion (inleder bisats): *Vispa hela tiden så får du inte klimpar* (huvudsats) – *vispa hela tiden så du inte får klimpar* (bisats). (SAS:190)

Ganuza beskriver hur *så* även kan vara adverb och ha ytterligare två syntaktiska funktioner:

Så gör man inte
X=adv V S neg

Om du vill så gör vi det
X=sub. clause topic placeholder V S O (Ganuza 2008:9)

I det första av dessa två fall är *så* adverb och står som satsbas, och detta *så* följs av inversion. I det andra fallet är det ett fritt adverbial, en inledande konditional

bisats, som följs av *så*. Det fria adverbiallet *Om du vill* och *så* står tillsammans som fundament. Även i denna konstruktion följs *så* av inversion.

4.5 *Kanske* som satsbas

Adverbet *kanske* beskrivs av Ganuza (2008) som ett undantag från V2-regeln:

In a limited number of linguistic contexts exceptions to the V2-rule are allowed in Swedish, for example when the declarative clause contains the adverb *kanske* 'maybe' (...). The adverb *kanske* 'maybe' can be found in all positions of main declarative clauses (...) and non-inversion is optional after a clause-initial *kanske*. (Ganuza 2008:6)

Ganuza belyser i sin beskrivning hur *kanske* kan placeras på ett antal positioner: initialt, medialt och finalt, men jag använder här dem av hennes exempel som är relevanta för min undersökning, det vill säga initial position:

Kanske såg hon björnen
X=maybe V S O
'Maybe she saw the bear'

Kanske hon såg björnen
X=maybe S V O
'Maybe she saw the bear' (Ganuza 2008:7)

Som exemplen visar kan satsinitial placering av *kanske* följas av såväl rak som omvänd ordföljd i idiomatisk svenska.

4.6 Forskning om huvudsatsordföljd i inlärarespråk

Hyltenstam (1978) undersökte i ett skriftligt material med testuppgifter, producerat av 160 inlärare med svenska om andraspråk, inversion i påståendesatser med icke-subjekt på fundamentalsplats. Hyltenstam undersökte hur informanterna utvecklades språkligt mellan två undersökningstillfällen. Undersökningen, som var utformad både longitudinellt och som en tvärsnittsstudie, analyserade om inversionen påverkas dels av typen av finit verb, det vill säga hjälpverb eller huvudverb, dels av typen av subjekt, pronomen eller andra nominalfraser. Hyltenstams resultat visade inte på några avgörande skillnader som kunde förklaras av dessa kontextolikheter. Av de språkliga fenomen som Hyltenstam har undersökt är inversion efter icke-subjekt den typ av konstruktion som har långsammast progression.

Bolander (1987) studerade hur olika typer av satsled i påståendesatser påverkar användningen av inversion. Hon undersökte olika typer av subjekt och olika typer av verb, samt fundament av olika slag. Bolander fann till skillnad från Hyltenstam att ordföljden i huvudsatser med spetsställda icke-subjekt påverkades av om subjektet var en lexikalisk nominalfras eller om det var ett

pronomen i första, andra eller tredje person. Bolander visade att inversion gynnas av att subjektet utgörs av pronomen i första person eller av substantiv. Inversion främjas enligt Bolander även av objekt på fundamentalsplats. Hon fann även att verbtypen, det vill säga huvudverb, hjälpverb eller kopula, påverkade ordföljden. Andelen tillämpningar av inversionsregeln är större vid *komma*, *kunna*, *tycka*, *tro*, *veta* och *kunna*. Svårast är, inte oväntat, inversionsregeln efter satsinledande bisatser. Den subjektstyp som i Bolanders studie ingår i flest rättkonstruerade inversionssatser är substantiv eller fraser med substantiv (N/NP). Anledningen till det är en hög andel inversioner i presenteringskonstruktioner, med eller utan formellt *det*, till exempel *Sen kommer ambulans*, det vill säga i satser med subjekt med obestämd betydelse.

4.7 Allmänt om ordföljd i bisatser

I SAG (=Svenska Akademiens Grammatik) finns följande allmänna beskrivning av bisatser:

En bisats är en syntaktiskt underordnad sats (...) Den prototypiska bisatsen kännetecknas av följande strukturella egenskaper: Den inleds med en subjunktion eller en satsbas och dess kärna är en af-sats, dvs. subjekt och mittfälsadverbial föregår det finita verbet och hjälpverbet *har/hade* kan utelämnas. (SAG 4:462)

4.8 Bisatstyper

Bisatstyperna kan indelas i tre huvudtyper: attributiva, nominala och adverbiala bisatser.

4.8.1 Attributiva bisatser

SAS beskriver de attributiva bisatserna på detta sätt: ”De attributiva bisatserna är vanligen relativa bisatser. De inleds med subjunktionen *som*, ett relativt pronomen (*vilken*, *vars*, *vad*) eller ett relativt adverb (*dit*, *där*, *när*, *då*).” (SAS:284) Även narrativa och rogativa bisatser kan fungera som attribut. Exempel på attributiva bisatser är följande (kursiverade satser):

- (9) Barnen *som leker i parken* är i förskoleåldern. (relativbisats)
- (10) Dessa stolar, *vars designer numera är legendarisk*, säljs i stora kvantiteter. (relativbisats)
- (11) Hon älskar allt *vad modern konst heter*. (relativbisats)
- (12) Vi ska ta in på ett hotell i Miami, *dit vi åker om en vecka*. (relativbisats)

(13) Jag fick frågan *om jag ville medverka*, och jag svarade ja. (rogativ bisats)

4.8.2 Nominala bisatser

SAS beskriver nominala bisatser på följande sätt: ”Nominala bisatser fungerar som nominal i de överordnade bisatserna, d.v.s. som subjekt, objekt, predikativ eller rektion i prepositionsfraser. I typfallet är den nominala bisatser en att-sats eller en frågebisats men även bisatsformade utropssatser och generaliserande bisatser kan ha nominal funktion.” (SAS:285) Exempel på nominala bisatser är följande kursiverade satser:

(14) *Att alla barn kan läsa i årskurs 4* borde vara självklart. (att-sats som subjekt)

(15) Hon beklagar *att inte alla barn kan läsa i årskurs 4*. (att-sats som objekt)

(16) *Hur vägghyllan ska monteras* framgår inte av beskrivningen.
(kvesitiv bisats som subjekt)

(17) Många undrar *om detta kan fungera*. (rogativ bisats som objekt)

4.8.3 Adverbiella bisatser

SAS ger följande beskrivning av adverbiella bisatser: ”De adverbiella bisatserna kan vara adverbial, d.v.s. de kan hänföra sig till hela satsen (...) Vanligen är de dock adverbial i verbfrasen. I den överordnade satsen har de adverbiella bisatserna sin plats i slutet av verbfrasen eller som satsbas före det finita verbet. Ibland står de också på satsadverbialets plats, d.v.s. i satsens mittfält (...).” (SAS:286). Adverbiella bisatser kan exemplifieras med de kursiverade satserna i följande meningar:

(18) *Medan du städar* går jag ut med hunden. (temporal bisats)

(19) *När alla hade rest sig* sjöngs en sång. (temporal bisats)

(20) Mannen åt inte *därför att han hade ont i halsen*. (kausal bisats)

(21) Hon stod på en pall *så att hon kunde nå översta hyllan*. (konsekutiv bisats)

(22) Hjälp mig *så att jag kan komma iväg fortare!* (final bisats)

(23) Jag kan komma på mötet *om inget oförutsett inträffar*.
(konditional bisats)

4.9 Placering av *inte* i huvudsatser

I huvudsatser placeras *inte* efter det finita verbet. Som exempel på huvudsatser kan dessa varianter förekomma:

- (24) Hon läser inte boken. (påståendesats)
- (25) Varför läser hon inte boken? (sökande fråga)
- (26) Vilka har inte läst boken? (sökande fråga)
- (27) Läser hon inte boken? (ja/nej-fråga)
- (28) Läs inte boken! (uppmaningssats)

4.10 Placering av *inte* i bisatser

I bisatser placeras *inte* före det finita verbet och bl.a. kan följande varianter förekomma:

- (29) De hörde *att hon inte läser boken*. (narrativ eller att-bisats)
- (30) *Eftersom hon inte har läst boken*, förstår hon inte vad de talar om. (konsekutiv eller orsaksbisats)
- (31) Hon deltar i diskussionen *fastän hon inte har läst boken*. (koncessiv eller medgivande bisats)
- (32) *Om hon inte har läst boken ännu*, kan hon göra det senare. (konditional eller villkorsbisats)

4.11 BIFF-regeln

Olikheterna i ordföljden i huvudsatser och bisatser beskrivs i SAS på följande sätt: ”Man kan betrakta platsen för det finita verbet som den fasta punkten i en sats. Utifrån den kan man beskriva ordföljden i olika satstyper.” (SAS:289) BIFF-regeln kan användas för att skilja mellan huvudsatser och bisatser. Regeln avser placeringen av *inte* i förhållande till det finita verbet. I bisatser står *inte* före det finita verbet.

4.12 Undantag från BIFF-regeln

BIFF-regeln för bisatser har viktiga undantag, bland annat huvudsatsformade *att-* och *därför att-*satser, som anger vad någon förstår, säger, tror, eller vet:

- (33) Vi förstår att det fungerar inte.

(34) Han säger det därför att han vet inte.

(35) Jag vet att så är det inte.

Bolander (1988) skriver apropå huvudsatsordföljd i *att*- och *därför att*-satser:

Input och variationen i input bidrar sannolikt (...) till att det i resultatet finns en tendens att ”att-satser” i högnivåinlärnarnas tal oftare än andra bisatser har huvudsatsordföljd (...). En annan förklaring skulle givetvis kunna vara att inlärnarna följer samma regel som infödda talare, dvs. utformar argument med huvudsatsordföljd. (Bolander 1988:211)

Bolander beskriver visserligen resultat som bygger på undersökningar av talad svenska, men jag tycker ändå att hennes kommentarer är intressanta, eftersom synpunkterna hon framför angående *att*- och *därför att*-satser gäller högnivåinlärare, och även mina informanter tillhör denna kategori.

4.13 Kontexter som gynnar målspråksstrukturen

När det gäller negationer fann Hyltenstam (1977) att när inlärare inte skilde på huvudsats och bisats, placerade de negationen efter det finita verbet i både huvudsats och bisats. I de fall inlärnarna skilde mellan huvudsatser och bisatser, visade sig hjälpverb vara mer gynnsamma för att placera negationen efter det finita verbet i huvudsatserna. I bisatser å andra sidan visade sig huvudverb gynna målspråksstrukturen.

4.14 Inlärningsgången för placering av *inte*

I Hyltenstam (1978) var placering av *inte* en av uppgiftstyperna. Vid det första undersökningstillfället var det 26 informanter som varierade placeringen av negationen *inte* i bisats. I huvudsatser placerade de negationen efter det finita verbet. Endast en informant höll sig konsekvent till målspråksnormen vid tillfälle 1. Mellan de två undersökningstillfällena skedde en tydlig utveckling mot målspråksnormen hos ett antal informanter, då 41 informanter vid det andra undersökningstillfället uppvisade varierad placering av negationen, medan 68 konsekvent tillämpade målspråkets regler för hur *inte* ska placeras i huvudsatser respektive bisatser. Inlärningsgången beträffande placeringen av *inte* beskrivs av Ekerot (2011:31) på följande sätt: Negationen placeras först före verbet (*Han inte kommer*). I nästa fas är upptäcks huvudsatsordföljden och denna ordföljd övergeneraliseras på detta stadium och tillämpas även i bisatser (*Om han kommer inte*). I huvudsatser med hjälpverb placeras *inte* enligt målspråksnormen i ett tidigare skede än i huvudsatser med enbart huvudverb (*Jag kan inte komma* resp. *Jag kommer inte*). Målspråksenlig ordföljd uppträder tidigare i bisatser utan hjälpverb (*om han inte kommer*) än i bisatser med hjälpverb (*om han inte kan komma*).

Ekerot (2011:31) diskuterar även utvecklingsgången för placering av *inte* i termer av markering. Markerade strukturer är sådana strukturer som är mindre vanliga i världens språk. Abrahamsson (2009:139) beskriver markerade strukturer, eller så kallad *typologisk markering*, på följande sätt:

I grunden handlar typologisk markering om vad som är vanligt respektive ovanligt i världens språk. De drag som återkommer i många språk är *lågt markerade* (eller *omarkerade*) medan de drag som finns i ett färre antal språk ses som *högt markerade* (eller bara *markerade*). Exempelvis kan vi beskriva preverbal negation som en struktur med låg markeringsgrad, eftersom detta är den vanligast förekommande negationsplaceringen, medan den ovanligare postverbala negationen kan ses som en struktur med hög markeringsgrad. (Abrahamsson 2009:139)

Även Bolanders (1988) undersökning visar att reglerna för placering av *inte* lärs in i en viss ordning vid olika verbtyper. Bland annat konstaterar hon att:

- *inte*:s placering lärs först vid *vara* och enkla modalverb i huvudsats
- i bisats tyckas placeringen av *inte* läras in tidigare vid enkla huvudverb
- i ”att-satserna” finns för högnivåinlärarna en tendens till fler huvudsatsplaceringar än i de övriga bisatserna
- placeringen av *inte* lärs tidigare än motsvarande placering av adverbena (Bolander 1988:207)

4.15 Lexikaliserade fraser och placering av *inte*

Beträffande bl.a. placeringen av *inte* påpekar Bolander (1988) att vissa fraser, som tenderar att läras in som helfraser, är konstruktioner som vissa informanter ogärna delar upp när svenskans syntaktiska regler kräver det. Bland dessa fraser nämner Bolander uttrycket *inte så mycket*. I sin undersökning har hon i huvudsatser funnit *vi har läst inte så mycke*, och i bisatser *om man skriver inte så mycke*. Bolanders kommentar är bland annat att det förefaller som om semantiska och lexikaliska hänsyn för vissa inlärare i fall som dessa väger tyngre än de syntaktiska.

4.16 Ordföljd i satsens slutfält

Ordföljden i satsens slutfält följer vissa mönster i svenskan. SAG beskriver det på detta sätt: ”Verbfrasens ordföljd avspeglar hur beroende verbets bestämningar är av sitt huvudord. Huvudordet följs närmast av en position för partikeladverbial (+1). Därefter följer positioner som inte inleds av preposition, t.ex. objekt och bundna predikativ (+2). Slutligen kommer positioner för bundna adverbial och fria verbbestämningar (+3).” (SAG 3:269). Nedanstående exempel illustrerar ordföljden i verbfraser i satsens slutfält.

Översikt över ordföljden i satsens slutfält

Huvudord (verb)	+1 Partikel- adverbial	+2 Indirekt obj./Obj.; Bundet subjekts- predikativ; Egentligt subjekt	Dir obj; Bundet objekts- predikativ; Nexus- infinitiv	+3 Bundet adverbial	Fria adverbial; Fria predikativ; Postponerade led
ställa	in				
ställa	in	en föreställning			
ställa	in	en föreställning		på Operan	
ställa	in	en föreställning		på Operan	i kväll
ställa		mjölken		i kylskåpet	
anförtro		en vän	hemligheter		
vara		fastighetsägarna	behjälplig		
krävas		namnunderskrifter			förstås
flytta	undan	möblerna		från köket	är du snäll
färga		himlen	rosa		
se		statsministern	rösta		
bli		intressant		för alla	att få veta

Översikten ovan bygger på SAG 3:269, men exempelfraserna är mina egna.

5. Resultat

5.1. Ordföljd i huvudsatser med spetsställt icke-subjekt

Jag har tagit reda på hur stor andelen huvudsatser med spetsställt icke-subjekt är i mina informanters texter, och i tabell 1 finns en sammanställning över alla exempel på huvudsatser med subjekt respektive icke-subjekt på fundamentalsplats.

Med icke-subjekt avser jag här och framåt i texten sådana icke-subjekt som inte utgörs av bisatser.

Tabell 1. Andelen spetsställda icke-subjekt i huvudsatser

Informant 1		Informant 2		Informant 3	
spetsställt subjekt	spetsställt icke-subjekt	spetsställt subjekt	spetsställt icke-subjekt	spetsställt subjekt	spetsställt icke-subjekt
193	50	243	78	254	56
	≈21%		≈24%		≈18%

Tabell 1 visar att i de texter jag har undersökt är andelen spetsställda icke-subjekt sammantaget cirka 21%, det vill säga en betydligt lägre andel än vad som är brukligt hos en person med svenska som modersmål. Jörgensen (1978:101) har visat att hos modersmålstalare är andelen spetsställda icke-subjekt knappt 40%. Informant 1 spetsställer icke-subjekt i knappt 21% av sina huvudsatser, informant 2 i drygt 24 i % av huvudsatserna och informant 3 i cirka 18% av huvudsatserna.

I tabell 2 finns en sammanställning över samtliga huvudsatser med spetsställt icke-subjekt, och en översikt över antalet målspråksenliga och antalet icke målspråksenliga strukturer.

Tabell 2. Inversion efter icke-subjekt, progression mot målspråksstrukturen

	Informant 1	Informant 2	Informant 3
Första halvan av kursen	Inversion efter icke-subjekt, rätt / fel 16 / 5	Inversion efter icke-subjekt, rätt / fel 14 / 9	Inversion efter icke-subjekt, rätt / fel 15 / 4
	≈76% rätt	≈61% rätt	≈79% rätt
Andra halvan av kursen	Inversion efter icke-subjekt, rätt / fel 27 / 2	Inversion efter icke-subjekt, rätt / fel 37 / 5	Inversion efter icke-subjekt, rätt / fel 21 / 6
	≈93% rätt	≈90% rätt	≈78% rätt

Tabell 2 illustrerar progressionen mot målspråksvarianten hos mina tre informanter beträffande inversion efter icke-subjekt. I absoluta tal producerar informanterna sammantaget fler målspråkliga konstruktioner med spetsställt icke-subjekt under den senare delen av kursen. Dock gör informant 3 procentuellt sett ungefär lika många målspråkliga konstruktioner under hela kursen. Alla informanterna visar redan i sina respektive första texter prov på

målspråksenliga konstruktioner: *Två minuter senare börjar det regna* (1:1); *där var en rånare* (2:1) och *Plötsligt ser han* (3:1).

I sina sista två texter uppvisar informant 1 och informant 3 enbart målspråksenliga konstruktioner, medan informant 2 fortfarande i sin sista text uppvisar såväl rak som omvänd ordföljd efter icke-subjekt på fundamentalsplats: *I Holland...bilar ska* (2:15) resp. *För att övervinna problemet bestämde man* (2:15).

Adverbialet *kanske*, som till skillnad från de flesta andra icke-subjekt inte kräver VS-ordföljd då det inleder en huvudsats, förekommer i ett par fall hos en av mina informanter. Informant 3 har spetsställt *kanske* i två huvudsatser i text 11. I båda dessa huvudsatser åtföljs *kanske* av rak ordföljd: *Kanske jag hade* (3:11) och *Kanske man kan säga* (3:11).

Som framgår av tabell 2 är inversion efter spetsställt icke-subjekt en struktur som har vållat mina tre informanter en hel del problem under större delen av kurstiden och därmed pekar mina resultat i samma riktning som Hyltenstams.

5.2 Ordföljd i huvudsatser med spetsställd bisats

Under större delen av kursen producerade informanterna meningar med bisatser på fundamentalsplats. Av resultatsammanställningen i tabell 3 kan utläsas att de tre informanterna genomgående under kurstiden uppvisar få exempel på spetsställda bisatser. Resultaten visar emellertid också att det hos alla tre sker en progression mot allt fler målspråkskonstruktioner, då alla tre producerade fler korrekta konstruktioner under andra hälften av kurstiden än under den första.

Tabell 3. Ordföljd efter spetsställd bisats, progression mot målspråksstrukturen

	Informant 1	Informant 2	Informant 3
Första halvan av kursen	Inversion efter spetsställd bisats, rätt / fel 3 / 2	Inversion efter spetsställd bisats, rätt / fel 3 / 5	Inversion efter spetsställd bisats, rätt / fel 5 / 2
	≈60% rätt	≈38% rätt	≈71% rätt
Andra halvan av kursen	Inversion efter spetsställd bisats, rätt / fel 9 / 1	Inversion efter spetsställd bisats, rätt / fel 8 / 6	Inversion efter spetsställd bisats, rätt / fel 9 / 1
	≈90% rätt	≈57% rätt	≈90% rätt

Informant 1 uppvisar enbart målspråksenliga konstruktioner av denna typ från och med text nummer 7, och informant 3 har enbart målspråksenliga konstruktioner i sina två sista texter. Å andra sidan vacklar fortfarande ordföljden i informant 2:s sista text efter spetsställd bisats, vilket dessa exempel illustrerar: *om man har 2 eller flera bilar, är man rik* (2:15) Denna korrekta

konstruktion kan kontrasteras mot följande icke målspråkliga variant i samma text: *När datum (...) är udda man kan köra* (2:15). Beträffande informant 3 kan en intressant iakttagelse göras: Under andra delen av kurstiden gör denne procentuellt sett fler målspråksenliga konstruktioner med spetsställd bisats än med spetsställt icke-subjekt: Av 10 exempel på huvudsatser med spetsställd bisats har 9 ordföljd enligt målspråksnormen. Av 27 huvudsatser med spetsställt icke-subjekt är det däremot hela 6 exempel som inte är enligt målspråksnormen.

5.3 Inversion i huvudsats vid olika typer av subjekt

Bolander (1988) fann att inversion gynnas av subjekt i första person, och jag tyckte att det kunde vara intressant att jämföra detta med vad informanterna som ingår i denna undersökning har producerat.

Tabell 4a. Inversion efter icke-subjekt i huvudsatser där subjektet är pronomen i första person.

Informant 1		Informant 2		Informant 3	
inversion	ej inversion	inversion	ej inversion	inversion	ej inversion
4	0	8	0	11	2

Av tabell 4a framgår att informanterna producerat relativt sett fler huvudsatser med inversion efter icke-subjekt då subjektet är första person singular eller plural, dvs. *jag* eller *vi*. Totalt finns 23 målspråksenliga konstruktioner av denna typ, medan det endast är 2, dvs. knappt 9%, som inte följer målspråksnormen.

Som exempel på målspråkliga konstruktioner kan nämnas *Nu är jag* (1:6) och *Men efter en tid förstod jag* (2:14).

De enda två exemplen på icke målspråksenliga konstruktioner är *Efter grundskolan vi hade* (3:3) och *Senare vi blev* (3:3).

Tabell 4b visar antalet målspråksenliga huvudsatser med inversion efter icke-subjekt då subjektet är tredje person, dvs. *hon, han, den, det* eller *de*.

Tabell 4b. Inversion efter icke-subjekt i huvudsatser där subjektet är pronomen i tredje person.

Informant 1		Informant 2		Informant 3	
inversion	ej inversion	inversion	ej inversion	inversion	ej inversion
12	2	19	5	21	4

Medan två av de tre informanterna inte uppvisar några fall av rak ordföljd då subjektet är första person (se tabell 4a), finns det hos alla tre informanterna flera exempel på rak ordföljd efter icke-subjekt då subjektet är tredje person singular eller plural. Här finns sammanlagt 63 exempel på huvudsatser med tredje person singular eller plural i huvudsatser med spetsställt icke-subjekt, och 11 av dessa, med andra ord drygt 21%, har rak ordföljd.

Resultaten i tabell 4a och 4b antyder att då subjektet är pronomen i första person (*jag* eller *vi*), gynnar detta den målspråkliga ordföljden, det vill säga inversion, efter icke-subjekt. Dessa resultat visar sålunda på samma tendens som resultaten i Bolanders undersökning.

5.4 Verb som gynnar inversion

Inversion gynnas enligt Bolander (1988) av verben *komma*, *kunna*, *tycka*, *tro* och *veta*. I min undersökning har jag därför tagit reda på hur mina informanter har hanterat ordföljden i satser där något av nämnda verb förekommer.

Tabell 5. Inversion i huvudsatser med spetsställt icke-subjekt, där det finita verbet är något av verben *komma*, *kunna*, *tycka*, *tro* och *veta*

Informant 1, 2 och 3	
I huvudsats med spetsställt icke-subjekt: inversion i samband med något av verben <i>komma</i> , <i>kunna</i> , <i>tycka</i> , <i>tro</i> och <i>veta</i>	I huvudsats med spetsställt icke-subjekt: icke-inversion i samband med något av verben <i>komma</i> , <i>kunna</i> , <i>tycka</i> , <i>tro</i> och <i>veta</i>
20	3

I tabell 5 finns sammanlagt 23 exempel på huvudsatser där icke-subjektet är spetsställt och där det finita verbet är något av verben *komma*, *kunna*, *tycka*, *tro* och *veta*. Hela 20 av dessa har inversion, vilket antyder att närvaron av dessa verb gynnar den målspråksenliga strukturen. De tre icke målspråksenliga konstruktionerna har alla preteritumformen av verbet *komma* som finit verb: *Då en man kom* (2:6); *Nästa morgon han kom* (3:9) samt *Av de 290 personer 212 kom* (3:12).

5.5 Ordföljd efter samordnande konjunktioner

De samordnande konjunktionerna *och*, *men* och *för*, och även samordnande *så*, har i ett antal fall visat sig vålla ordföljdsproblem för informanterna i min undersökning, och jag har därför undersökt fördelningen mellan korrekta och felaktiga konstruktioner i detta avseende:

Tabell 6. Ordföljd efter samordnande konjunktioner

	Informant 1	Informant 2	Informant 3
Första halvan av kursen	Rak ordf efter samordn konj rätt / fel 15 / 6	Rak ordf efter samordn konj rätt / fel 19/3	Rak ordf efter samordn konj rätt / fel 22 / 1
	≈71% rätt	≈86% rätt	≈96% rätt
Andra halvan av kursen	Rak ordf efter samordn konj rätt / fel 7 / 3	Rak ordf efter samordn konj rätt / fel 51 / 8	Rak ordf efter samordn konj rätt / fel 63 / 1
	≈70% rätt	≈86% rätt	≈98% rätt

Tabell 6 visar att det framför allt för informant 1 och informant 2 har varit problematiskt med ordföljden efter de samordnande konjunktionerna. De har samma andel satser med omvänd ordföljd efter samordnande konjunktion i sina texter under hela kurs tiden: cirka 70% respektive 86%. Tittar man specifikt på användningen av samordnande *så*, visar det sig att främst informant 2 har haft problem med ordföljden efter denna konjunktion: I de texter som denna informant har producerat är det endast 58% av de satser som inleds med samordnande *så* som följs av rak ordföljd.

5.6 Ordföljd i bisatser

Tabell 7 innehåller en sammanställning över samtliga bisatser i de tre informanternas texter, och redovisar antalet förekomster av målspråksenlig respektive icke målspråksenlig ordföljd i bisatser.

Tabell 7. Ordföljd i bisatser

Informant 1 samtliga texter		Informant 2 samtliga texter		Informant 3 samtliga texter	
rak ordföljd i bisats	omvänd ordföljd i bisats	rak ordföljd i bisats	omvänd ordföljd i bisats	rak ordföljd i bisats	omvänd ordföljd i bisats
79	9	202	13	116	1

Som framgår av sammanställningen i tabell 7 uppvisar de tre informanterna förhållandevis få konstruktioner med icke målspråksenlig ordföljd i bisatser, då omvänd ordföljd endast uppträder i cirka 5% av bisatserna. En tydlig tendens

kan urskiljas hos de icke målspråksenliga bisatskonstruktionerna: I dem som inleds med *när*, *hur*, *vad*, *vilket* och *varför* förekommer hos alla tre informanterna exempel på bisatser med omvänd ordföljd. Dessa bisatser utgörs dels av tidsadverbial, dels av kvesitiva bisatser, i de huvudsatser de ingår i. Som exempel kan nämnas *När hörde jag* (2:3); *vad säger rånaren* (1:3); *i vilket rum stod...portfölj* (1:8) och *varför händer det* (2:10).

Ytterligare ett tydligt drag kan nämnas: Informant 2 har producerat sammanlagt 20 konditionala bisatser. Av dessa har hela 8 omvänd ordföljd. Ingen annan enskild bisatstyp uppvisar hos någon av informanterna så stor andel icke målspråkliga konstruktioner. Exempel på denna problemtyp återfinns hos informant 2 ända fram till text 10, med andra ord långt fram under kursens gång.

5.7 Placering av *inte* i huvudsatser och bisatser, progression mot målspråksstrukturen

I min undersökning har jag tittat på 874 huvudsatser och 485 bisatser. Av dessa innehåller 93 huvudsatser och 46 bisatser satsnegationen *inte*. Under hela kurs tiden är antalet *inte* i huvudsatser i absoluta tal större än motsvarande antal i bisatser. Omräknat i procent är dock andelen av satsnegationen nästan lika stor i huvudsatser som i bisatser: cirka 11% respektive cirka 9%.

Tabell 8a. Placering av satsadverbet *inte* i huvudsatser, progression mot målspråksstrukturen

	Informant 1	Informant 2	Informant 3
Första halvan av kursen, antal rätt/fel placerade <i>inte</i>	rätt/fel 4/0	rätt/fel 8/0	rätt/fel 15/1
Andra halvan av kursen, antal rätt/fel placerade <i>inte</i>	rätt/fel 7/0	rätt/fel 10/1	rätt/fel 43/4

Tabell 8b. Placering av satsadverbet *inte* i bisatser, progression mot målspråksstrukturen

	Informant 1	Informant 2	Informant 3
Första halvan av kursen, antal rätt/fel placerade <i>inte</i>	rätt/fel 3/1	rätt/fel 3/1	rätt/fel 3/1
Andra halvan av kursen, antal rätt/fel placerade <i>inte</i>	rätt/fel 4/0	rätt/fel 13/2	rätt/fel 13/2

Som tabellerna 8a och 8b visar ökar frekvensen av satsnegationen *inte* i huvud- och bisatser markant under kursens gång. Under första halvan av kursen är det totala antalet satser med *inte* 40, medan det under den andra halvan har producerats sammanlagt 99 exempel på satser med *inte*. Framför allt är det informant 3 som producerar många fler satser med denna negation under den andra delen av kursen.

Under den första halvan av kursen finns det 28 *inte* i huvudsatser och under den andra halvan 65 huvudsatser med *inte*. Antalet *inte* är i bisatser 12 under den första halvan av kursen och 35 under den andra halvan. I huvudsatser ökar under kursens gång antalet icke målspråkliga konstruktioner, då det endast finns 1 icke målspråklig konstruktion under första delen av kursen, medan det finns 5 under den andra delen. I synnerhet informant 3 utmärker sig genom att vara den som står för den största ökningen av antalet korrekt placerade *inte* i huvudsatser. Samtidigt är det också denna informant som står för den största ökningen av antalet icke målspråkliga placeringar av *inte* huvudsatserna. I bisatser är antalet icke målspråkliga konstruktioner nästan detsamma i båda delarna av kursen: 3 under första halvan av kursen och 4 under den andra halvan.

5.8 Placering av *inte* i huvudverbskontext och i hjälpverbskontext

I tabell 9 har jag sammanställt mina informanternas konstruktioner med *inte* i huvudsatser och bisatser, för att försöka ta reda på om huvudverbs- respektive hjälpverbskontexten påverkar antalet målspråksenliga konstruktioner.

Tabell 9 Placering av *inte* i huvudverbskontext och i hjälpverbskontext i huvudsats respektive bisats

	i huvudsats	i bisats
ensamt huvudverb	rätt/fel 53/4	rätt / fel 27/6
hjälpverb + huvudverb	rätt / fel 23/2	rätt / fel 14/1

I huvudsatser med *inte* i hjälpverbskontext finns 8% icke korrekta konstruktioner. I bisatser finns i cirka 18% av satserna exempel på *inte* i huvudverbskontext. Samtidigt finns i huvudverbskontext cirka 7% icke korrekta konstruktioner med *inte* i huvudsatser, och i hjälpverbskontext i bisatser cirka 7% icke målspråksenliga placeringar av *inte*.

Hos informant 3 förekommer i ett par texter fraserna *inte så mycket* och *inte så bra*. De har i text 14 placerats i kontexter där dessa ordföljder av syntaktiska skäl inte kan bevaras som helfraser i idiomatisk svenska: *Jag har studerat inte så mycket* (3:11) och *...som är inte så bra* (3:14). I text 15, informant 3:s sista text, har uttrycket *inte så mycket* däremot placerats in i en bisats på ett sätt som överensstämmer med svenskans syntaktiska regler: *att vi inte pratar så mycket* (3:14).

Av de totalt 27 fallen av målspråksenlig placering av *inte* i huvudverbskontext i bisatser utgörs 13 av *att*- och *därför att*-satser med

huvudsatsordföljd, och av de totalt 14 fallen av målspråksenlig placering av *inte* i hjälpverbskontext i bisatser utgörs 11 av *att*- och *därför att*-satser med huvudsatsordföljd.

5.9 Inbördes ordning mellan olika satsled i slutfältet

Informant 1 och informant 3 uppvisar 25 respektive 35 exempel på satser med både objekt och adverbial i slutfältet, och dessa är fördelade över de flesta av informanternas texter. I samtliga fall är den inbördes ordningen mellan objekt och adverbial enligt målspråksnormen.

I de texter informant 2 har producerat finns sammanlagt 46 satser med objekt och adverbial i slutfältet. Av dessa har i 6 satser objekt och adverbial placerats i en icke målspråksenlig ordning. De adverbial som placerats före objektet är alla rumsadverbial. Exempel på dessa finns i följande satser: *de kan lämna utanför universitetet många kunniga och duktiga studenter* (2:10); *Man kan också se där några krokodiler* (2:13) samt *skikar [skickar] till atmosfär ett enormt antal av ämnen* (2:15).

6 Diskussion

Jørgensen (1978) fann att andelen huvudsatser med spetsställt icke-subjekt är knappt 40 % hos personer med svenska som modersmål. Mina resultat visar att andelen huvudsatser med spetsställt icke-subjekt är betydligt lägre än 40 % i mina informanternas texter. En möjlig förklaring skulle kunna vara att vissa av de läromedelstexter en inlärare möter i början av sina studier i svenska har en större andel subjekt på fundamentalsplats än vad som är brukligt i texter som inte är producerade för andraspråksundervisning. Hyltenstam (1978) konstaterade att inversion efter icke-subjekt är en struktur som har långsam progression. Att inlärare redan i ett tidigt skede av studierna får läsa och arbeta med texter med hög frekvens huvudsatser med spetsställda icke-subjekt tror jag kan ha viss betydelse för att öka takten på progressionen mot målspråksstrukturen. Att så tidigt som möjligt arbeta med strukturerade övningar som är avsedda att träna denna aspekt av svenskans syntax bör vara ett angeläget fokus för undervisningen i svenska som andraspråk. Jag tror att ju tidigare andraspråksinlärare får möta och arbeta målinriktat med XVS-ordföljd, desto större möjlighet har inlärarna att så tidigt som möjligt automatisera denna ordföljdsstruktur. Jag anser att det är viktigt att undervisningen inriktas på att stödja inlärare så att de ”vågar” använda XVS-strukturer i allt större omfattning. Målet bör vara texter med omkring 40% XVS-strukturer, då detta ger ett ökat intryck av idiomacitet. Samtidigt kan det finnas en fara i att inlärare möter alltför avancerade strukturer alltför tidigt i sin inlärningsprocess. Lärarens kännedom om sina elever och bedömning av vad som är input på rätt nivå för

varje inlärare är därför av avgörande betydelse.

Min undersökning visar att spetsställning av bisatser är ett fenomen som under hela kurstiden förekommer sparsamt hos mina informanter. Inversion efter spetsställd bisats är också en struktur som tar lång tid att automatisera; en av mina informanter uppvisar osäkerhet ända fram till kursens slut, och de andra producerar uteslutande korrekta konstruktioner först mot slutet av kurstiden. På liknande sätt som i fallet med spetsställning av andra icke-subjekt tror jag att undervisningen bör inriktas på att inlärare tidigt i inlärningsprocessen möter ett stort antal satser med denna typ av struktur. Den bör så tidigt som möjligt bli en naturlig del av den svenska som inlärarna möter. Sannolikt ökar detta utsikterna för att inlärare känner större säkerhet inför, och själva ”vågar” producera, konstruktioner med spetsställda bisatser. På samma sätt som med spetsställt icke-subjekt är det dock av mycket stor betydelse att läraren med sin kunskap om eleverna gör en noggrann bedömning av vilken nivå varje inlärare befinner sig på innan undervisningen kring ordföljden efter spetsställd bisats börjar planeras och genomförs.

Som tidigare nämnts fann Bolander (1988) att inversion gynnas av subjekt i första person, och även mina resultat tyder på detta. Vid en jämförelse med pronomen i tredje person visade det sig att dessa inte på samma sätt gynnar XVS-ordföljd i huvudsatser. Bolander visade också att inversion gynnas av verben *komma*, *kunna*, *tycka*, *tro* och *veta*. Även här överensstämmer mina resultat med dem Bolander har kommit fram till, något som framgår av tabell 5. För lärare i svenska som andraspråk är det viktigt att bli medveten om sambanden mellan inversion och pronomen-/verbtyper, så att undervisningen kan anpassas efter vilka syntaktiska konstellationer och lexikaliska enheter som är gynnsamma, respektive mindre gynnsamma, för andraspråkstillägandet. Då undervisningen ska handla om XVS-ordföljd kan uppgifter utformas med tanke dels på vilka subjektspronomen, dels på vilka verb, som gynnar respektive missgynnar inversion.

Ett intressant fenomen som illustreras i tabell 6 är att mina informanter i vissa fall tycks behandla samordnande konjunktioner som satsbaser. I mina informanters texter fann jag sammanlagt 22 fall av omvänd ordföljd efter någon av konjunktionerna *och/men/för/så*. Siffrorna visar för det första på individuell variation beträffande antalet målspråkliga konstruktioner, och för det andra att ingen av informanterna förbättrar sin förmåga att konstruera korrekta satser som föregås av samordnande konjunktioner. Informant 3, som redan under den tidigare delen av kursen producerade nästan enbart målspråksenliga konstruktioner, gör detta även under resten av kurstiden, medan de andra två informanterna procentuellt sett inte producerar fler korrekta konstruktioner under andra halvan av kurstiden än under den första halvan. Min reflexion är att rak ordföljd i huvudsatser som föregås av samordnande konjunktion är ett syntaktiskt fenomen som kan behöva uppmärksammas mer i andraspråksundervisningen, då det inte är självklart att inlärare själva upptäcker

vilka syntaktiska regler som styr ordföljden i dessa fall. Som min undersökning ger en fingervisning om är det inte säkert att det med tiden sker en utveckling mot ett större antal målspråksenliga konstruktioner i detta hänseende. Att i ett större material göra en mer ingående analys av hur ett större antal inlärare hanterar ordföljden efter samordnande konjunktioner kan måhända vara en uppgift för kommande undersökningar.

Att- och *därför att-*satser med huvudsatsordföljd (dvs. satsnegationen *inte* är placerad efter det finita verbet) förekommer i ett så stort antal i mina informanternas texter att det inte rimligtvis kan röra sig om tillfälligheter. Jag delar Bolanders (1988) uppfattning att inlärarna följer samma regel som infödda talare, dvs. utformar argument med huvudsatsordföljd, samt att variationen i input sannolikt bidrar till att det finns en tendens att *att-*satser i högnivåinlärares tal oftare än andra bisatser har huvudsatsordföljd. Bolander syftar visserligen på förhållandena i talat inlärarespråk, men jag anser det troligt att det förhåller sig på liknande sätt i inlärares skrivna texter.

Ordföljden i bisatser hos mina informanter visar på intressanta drag, bland annat då det gäller de temporala och kvesitiva bisatser som inleds med de interrogativa pronomina *när*, *vad*, *vilket*, *varför*, *vem* och *hur*. Dessa ord kan inleda såväl kvesitiva huvudsatser som kvesitiva bisatser. Bisatser som inleds med något av dessa pronomen har i ett antal fall i mina informanternas texter konstruerats med omvänd ordföljd, och en möjlig förklaring till detta är att inlärarna i dessa fall har förväxlat bisatsordföljden med den huvudsatsstruktur med omvänd ordföljd, som enligt målspråksnormen används i kvesitiva huvudsatser. Läraren bör i sin undervisning sträva efter att systematiskt kontrastera kvesitiva huvudsatser och kvesitiva bisatser och undervisa om principerna för ordföljden i dessa båda strukturer, så att de syntaktiska skillnaderna blir tydliga för andraspråksinlärarna.

En annan typ av bisatser som visade sig problematisk för informant 2 är konditionala bisatser. Då en lärare upptäcker att en feltyp som denna återkommer i flera texter hos en elev, kan läraren med exempel på, och jämförelser med, andra bisatstyper visa på de syntaktiska drag som bisatstyperna har gemensamt, och på så vis göra eleven mer säker i sin hantering av ordföljden i konditionala bisatser.

Min undersökning av progressionen mot målspråksnormen då det gäller placeringen av *inte* visar att frekvensen av denna satsnegation ökar från den tidigare delen av kursen till den senare. Det är möjligt att detta kan bero på att i takt med att informanterna ökar sin språkliga kompetens i allt fler avseenden, känner de sig mer säkra på hur de ska placera satsnegationen, och då blir de mer benägna att använda den i såväl huvudsatser som bisatser. Andelen korrekt placerade *inte* blir större under andra delen av kurstiden. Samtidigt ökar antalet icke korrekta placeringar av negationen, i synnerhet i huvudsatser. Sannolikt är det så att ju fler gånger informanterna använder *inte*, desto större blir risken att de producerar konstruktioner med en placering av satsnegationen som inte

överensstämmer med målspråksnormen.

Hyltenstam (1978) fann att när inlärare skilde mellan huvudsatser och bisatser, var hjälpverb mer gynnsamma för en korrekt placering av *inte* i huvudsatser. Vidare konstaterade han att huvudverb var mer gynnsamma för en korrekt placering av *inte* i bisatser. I min undersökning har jag jämfört Hyltenstams resultat med mina egna och kommit fram till att mina resultat inte visar på motsvarande mönster. Tvärtom har mina informanter procentuellt fler felplacerade *inte* i huvudverbskontext än i hjälpverbskontext. I huvudsatser är det ungefär lika stor andel felplacerade *inte* i huvudverbskontext som i hjälpverbskontext. Naturligtvis kan inga slutsatser dras av en undersökning med så få informanter som endast tre, utan denna undersökning måste utökas så att resultaten från ett betydligt större antal informanter studeras, om det ska vara relevant att göra jämförelser med tidigare undersökningar.

Informant 2 är den enda av mina informanter som uppvisar exempel på satser där objekt och adverbial i satsens slutfält inte placerats enligt målspråksnormen. Här tror jag att det kan vara på sin plats att andraspråksinläraren i samspel med sin lärare får möjlighet att utveckla och bygga upp ett satsschema, som klargör de syntaktiska regler i svenskan som styr den inbördes ordningen mellan olika satsled i svenskan. En av mina informanter har, som nämns i avsnitt 3, ungerska som modersmål. Det är ett språk som har en friare ordföljd än vad som är fallet i svenskan, och jag hade förväntat mig att ordföljden i den ungerske informantens texter i vissa fall skulle kunna visa tecken på transfer från modersmålet, exempelvis vad beträffar ordföljden i satsens slutfält. Tvärtemot mina förväntningar uppvisar ungraren inga förekomster av icke målspråksenlig ordföljd i satsens slutfält. Inte heller den engelskspråkiga informanten har i detta avseende några problem med slutfältets ordföljd. Det är i stället den grekiske informanten som visar sig ha svårigheter med denna. En möjlig förklaring till de inbördes olikheterna mellan informanterna i detta avseende skulle kunna vara skillnader i omfattningen av tidigare studier i andra språk än modersmålet. Studier i främmande språk och andraspråksstudier ökar ofta inlärares medvetenhet om, och beredskap för, språkliga likheter och skillnader. Tyvärr har jag inte haft möjlighet att undersöka denna aspekt närmare, eftersom jag inte har kunnat få tillgång till upplysningar om informanternas tidigare språkstudier. En annan tänkbar orsak till olikheterna i hanteringen av slutfältsordföljden skulle kunna vara att de tre informanterna då jag genomförde min undersökning befann sig i olika stadier av sin inlärningsprocess beträffande denna aspekt av svenskans ordföljd. Att formulera en beskrivning av inlärningsgångarna hos andraspråksinlärare beträffande ordföljden i satsens slutfält anser jag skulle kunna vara ett intressant område för kommande forskning.

Beträffande mitt sätt att redovisa resultaten kan nämnas att jag i flera fall har valt att redovisa mängden förekomster av olika strukturer i procent. Naturligtvis kan man anföra invändningar mot att redovisa resultaten på detta sätt när det gäller ett så litet antal som tre informanter. Anledningen till att jag ändå valde

detta redovisningssätt är att jag fann att det på så sätt blev lättare att visa på skillnader och likheter mellan informanterna. Jag tycker att det även blev lättare att åskådliggöra progressionen mot målspråksnormen genom att redovisa resultaten i procent.

Litteraturförteckning

- Abrahamsson, Niclas 2009. *Andraspråksinläring*. Lund: Studentlitteratur.
- Bolander, Maria 1987. ”Man kan studera inte så mycke”. Om placering av negation och adverb i vuxna invandrares svenska. Stockholm: Stockholms universitet, institutionen för lingvistik, avdelningen för tvåspråkighetsforskning.
- Bolander, Maria 1988a. Is there any order? On word order in Swedish learner language. *Journal of Bilingual and Multicultural Development*, 9:1-2, s. 97-113.
- Bolander, Maria 1988b. ”Nu ja hoppas inte så mycke”. Om inversion och placering av negation och adverb i svenska som andraspråk. I: *Första symposiet om svenska som andraspråk, vol. 1*: Kenneth Hyltenstam och Inger Lindberg (red.). *Föredrag om språk, språkinläring och interaktion* Stockholm: Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet. s. 203-214.
- Ekerot, Lars-Johan 2011. *Ordföljd, tempus, bestämdhet: föreläsningar om svenska som andraspråk*. 2. uppl. Malmö: Gleerups.
- Ganuja, Natalia 2008. *Syntactic Variation in the Swedish of Adolescents in Multilingual Urban settings*. Stockholm: Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.
- Hyltenstam, Kenneth 1977. Implicational patterns in interlanguage syntax variation. *Language Learning* 27, s. 383-411.
- Hyltenstam, Kenneth 1978. *Variation in interlanguage syntax*. Lund: Dept. of Linguistics.
- Jørgensen, Nils 1978. *Underordnade satser i talad svenska: funktion och byggnad*. Lund: Studentlitteratur.
- SAG = Teleman, Ulf, Erik Andersson & Staffan Hellberg 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts.
- SAS = Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Norstedts.